

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертаційну роботу *Карпенка Андрія Володимировича* на тему
*«Розвиток інтелектуальних активів людського потенціалу в
національній інноваційній системі»*, подану на здобуття наукового
ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.07 –
демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика

Актуальність теми дисертаційного дослідження

В умовах становлення нового типу економіки актуальною є задача врахування її специфічних рис, пов'язаних із використанням знань як необмеженого джерела вартості, масовим продукуванням інновацій, зростанням обсягів доданої вартості, створеної за рахунок інтелектуальної праці. В даному контексті формується нагальна для України потреба розробки сучасної інноваційної політики як передумови розширення сегменту нової економіки та розвитку людського потенціалу тієї якості, яка відповідає перспективним вимогам. Сьогодні в Україні є приклади формування та розвитку виробництв, бізнес-моделей, які базуються на сучасних технологіях, втілюють нові ідеї, реалізують модернізовані управлінські моделі, але вони представлені не масово, переважно зосереджені у наукомістких високотехнологічних галузях, креативному секторі. Суспільство очікує масштабування подібних кейсів, оскільки саме творча інтелектуальна діяльність людини, що заснована на знаннях і компетенціях, стає невід'ємною рисою сучасного соціально-економічного розвитку та конкурентоспроможної економіки, що має бути враховано у новій інноваційній політиці України.

Зазначене зумовлює актуальність теми дисертаційної роботи та важливість поставлених завдань. Обґрунтування та розробка теоретико-методологічного забезпечення, науково-методичних основ і практичних рекомендацій щодо розвитку інтелектуальних активів людського потенціалу у національній інноваційній системі, що є метою дисертаційного дослідження А.В. Карпенка, має важливе наукове та практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертація А.В. Карпенка виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Донецького національного університету імені Василя Стуса «Інтегрований розвиток територій: кадрова, маркетингова та інноваційна складові» (номер державної реєстрації 0117U006342, 2017–2020 рр.); Запорізького національного технічного університету: «Науково-методичне забезпечення структурних трансформацій в економіці промислового регіону» (номер державної реєстрації 0115U004679, 2015–2018 рр.).

У межах зазначених тем, А.В. Карпенко обґрунтовано сутність інтелектуальних активів, запропоновано їх класифікацію та визначено роль цих активів у національній інноваційній системі, запропоновано механізм розробки та реалізації інноваційної політики на основі розвитку державно-приватного партнерства та розбудови регіональних інноваційних систем, стимулювання утворення кластерів і забезпечення взаємодії різних регіональних акторів на всіх етапах інноваційного процесу від генерування знань до втілення у технологічні й організаційні інновації.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки та рекомендації, які представлені у дисертації А.В. Карпенка, є достатньо обґрунтованими, що підтверджується опрацюванням значної кількості праць вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, використанням великого обсягу статистичної інформації по тематиці дослідження, належною апробацією результатів дослідження. Рівень проведеного дослідження дає можливість стверджувати про глибоку обізнаність дисертанта з науково-практичними розробками провідних зарубіжних вчених щодо вивчення проблематики розвитку інтелектуальних активів людського потенціалу у національній інноваційній системі.

Інформаційною базою дослідження є офіційні матеріали та публікації Світового банку, Організації економічного співробітництва та розвитку, Всесвітнього економічного форуму, Європейського банку реконструкції та розвитку, комісії ООН, а також Закони України, Укази Президента України, Постанови Верховної Ради України і Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України, дані Державної служби статистики України, Українського інституту промислової власності, Євростату, Інституту демографії імені М.В. Птухи, Інституту стратегічних досліджень.

А.В. Карпенко коректно використав достатню кількість методів наукового дослідження (діалектичний, системно-функціональний, абстрактно-логічний, порівняльного аналізу та рядів динаміки, спеціально-юридичний метод, статистичний метод) при виявленні основних чинників формування та використання інтелектуальних активів людського потенціалу, дослідженні розвитку національної інноваційної системи, визначенні ступеня впливу інтелектуальних активів людського потенціалу на комерціалізацію інновацій та на інноваційний розвиток національної економіки.

Використання такого інструментарію дослідження дозволило дисертанту вирішити поставлені завдання і сформулювати обґрунтовані висновки, зокрема розробити теоретичне підґрунтя тлумачення інтелектуального капіталу та визначити місце інтелектуальної складової людського потенціалу у його формуванні; обґрунтувати концепцію дослідження інтелектуальних активів у системі активів людського потенціалу; розробити методологію дослідження НІС, особливості функціонування та інституціональну структуру; систематизувати теоретичні та прикладні засади дослідження інноваційної активності в системі культурно-ментальних чинників розвитку людського потенціалу; визначити інструменти впливу на розвиток креативності у системі корпоративної культури; проаналізувати стан і проблеми формування та використання ІАЛП в Україні; згенерувати методичні підходи до оцінювання інноваційної діяльності та ІАЛП в національній інноваційній системі; запропонувати

методологічний апарат дослідження процесу капіталізації інтелектуальних активів людського потенціалу в національній інноваційній системі; проаналізувати стан інноваційної активності виробничої сфери та інноваційної інфраструктури щодо розвитку ІАЛП та комерціалізації інновацій; запропонувати концептуальні положення розвитку інтелектуальних активів людського потенціалу в Україні; розробити стратегічні напрями розвитку ІАЛП у національній інноваційній системі України; обґрунтувати пріоритети сучасної національної інноваційної політики в контексті розвитку людського потенціалу.

Достовірність та обґрунтованість основних наукових положень дисертаційної роботи А.В. Карпенка підтверджується також їх апробацією на науково-практичних конференціях, публікаціями у наукових фахових виданнях, за кордоном, у наукових періодичних виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз, використанням у практичній діяльності державними установами і закладами, а також у навчальному процесі.

Основні положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, їх новизна

Результати проведених автором наукових досліджень характеризуються новизною, що в комплексі спрямовані на концептуальне вирішення проблеми стратегічного забезпечення розвитку інтелектуальних активів людського потенціалу у національній інноваційній системі та системне вдосконалення методології розробки й реалізації стратегії комерціалізації інновацій.

Проведене дослідження дає змогу сформулювати низку висновків і рекомендацій науково-теоретичного та практичного змісту.

Зокрема, слід відзначити виокремлений автором новий напрям наукового дослідження, який охоплює розробку концептуальних положень когнітивно-креативної парадигми суспільного розвитку, заснованої на еволюційній зміні ролі інтелектуальної складової людського потенціалу та

ефективному управлінні інформацією й знаннями в умовах креативізації економіки (С. 456-459).

Основним науковим результатом, що характеризується новизною, є запропонована концепція дослідження інтелектуальних активів у структурі людського потенціалу, що ґрунтується на введенні до наукового обігу та визначенні змісту економічної категорії «інтелектуальні активи людського потенціалу», які мають переважно нематеріальну форму та компетентнісний зміст; є сукупністю когнітивних, креативних, емоційних компетентностей економічно активного населення; інструментом забезпечення раціональності використання повного комплексу якостей, здібностей та інших компонентів людського потенціалу на основі природної домінуючої ролі інтелекту (С. 94-111).

Вагомим результатом проведеного дослідження виступає розроблений та апробований науково-методичний інструментарій оцінювання інтелектуальних активів людського потенціалу як драйвера нової економіки, що передбачає чотирирівневу систему вимірювання (С. 311-322, 497-503).

У роботі систематизовано науково-методологічні підходи до формування багаторівневої інноваційної політики нової економіки в контексті капіталізації людського потенціалу, яка є системою принципів, методів, правил та інструментів управління інтелектуальними активами людського потенціалу на державному, регіональному, виробничому рівнях та на рівні домогосподарств й особистості (С. 512-522).

Автором удосконалено систему стратегічних напрямів розвитку інтелектуальних активів людського потенціалу як основу реалізації когнітивно-креативної парадигми суспільного розвитку на етапі становлення нової економіки та доведено їх пріоритетний характер (С. 468-504).

Велику наукову та практичну значущість має запропонований концептуальний підхід до формування стратегії комерціалізації інновацій, який базується на визначенні змісту стратегії як цільового етапу та

пріоритету розвитку ІАЛП та включає чинники, рівні, принципи комерціалізації інновацій (С. 526-528).

Заслуговує позитивної оцінки уточнений понятійно-категоріальний апарат дослідження інноваційної діяльності, а саме надані авторські визначення базових понять: новація, нововведення, інновація, інноваційний потенціал, інноваційна активність (С. 115-137, 200-204).

У дисертації систематизовано теоретичні та прикладні засади дослідження інноваційної активності в системі чинників розвитку людського потенціалу, які розкривають зміст категорії «інноваційна активність» на основі визначення типових ознак відповідної поведінкової моделі та виокремлення культурно-ментальних основ її формування та трансформації у підприємницьку модель (С. 184-211).

Серед елементів наукової новизни дисертаційної роботи особливої уваги та підтримки заслуговують теоретико-методологічні основи дослідження людського потенціалу в контексті трансформації його ролі та соціально-економічної сутності в новій економіці та інформаційному суспільстві в напрямі посилення здатності генерування та трансформації знань у інновації, їх капіталізацію та комерціалізацію (С. 172-185).

Дисертантом доведено, що результатом і передумовою розвитку ІАЛП є факт/процес комерціалізації інновацій як ознака капіталізації; обґрунтовано троїстий зміст категорії «комерціалізація інновацій» (С. 172-185).

Цікавими та ґрунтовними є запропоновані методологічні положення щодо проведення структурного аналізу НІС за рахунок ідентифікації (виокремлення) її акторів (підприємницького сектору, освітніх і наукових закладів, громадськості й органів влади, індивідів); виокремлення комплексу інституційних, економічних, соціальних, політичних, організаційних та інших чинників, що визначають ефективність діяльності НІС; обґрунтування передумов її розвитку: соціальної відповідальності, інноваційності, системності та інклюзії (С. 137-162, 232-249).

У роботі уточнено підходи до визначення сутності категорії «інтелектуальний капітал» на національному рівні на основі його дослідження з чотирьох позицій (С. 88-90). Виокремлення системного підходу забезпечує ефективність інвестування й управління інтелектуальним капіталом на основі впливу на окремі його компоненти, акцентує увагу на провідному значенні людського капіталу, створює передумови до капіталізації людського потенціалу та комерціалізації інновацій.

Заслуговують на увагу розроблені науково-практичні підходи щодо розвитку ІАЛП, які ґрунтуються на комплексі заходів, що сприяють комерціалізації інновацій та передбачають створення інформаційно-консультативних центрів трансферу технологій; розробку та використання критеріїв оцінки ринкової вартості науково-технічної продукції; формування та розвиток підтримки висококваліфікованих фахівців із питань комерціалізації наукових розробок (С. 185-189).

Все вищевикладене дає підстави зробити висновок, що поставлені автором мета та завдання дисертації виконані. Висновки, сформульовані у дисертаційній роботі, відповідають її змісту, підтверджують глибину та наукову оригінальність проведеного дослідження.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційної роботи

Теоретична цінність роботи полягає у обґрунтуванні та розробленні теоретико-методологічного забезпечення, науково-методичних основ і практичних рекомендацій щодо розвитку інтелектуальних активів людського потенціалу у національній інноваційній системі. Основні положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, відрізняються новизною і створюють підґрунтя для подальших досліджень теоретико-методологічних основ вивчення людського потенціалу в контексті трансформації його ролі та соціально-економічної сутності, обґрунтування концепції дослідження інтелектуальних активів у системі активів людського потенціалу, узагальнення теоретичних підходів до дослідження

комерціалізації інновацій та обґрунтування її роль у розвитку інтелектуальних активів людського потенціалу.

Одержані у процесі дослідження результати – це теоретичні та методологічні розробки щодо розвитку інтелектуальних активів людського потенціалу в національній інноваційній системі. Науково-методичні та практичні рекомендації знайшли застосування у практичній діяльності Національної служби посередництва і примирення (довідка № 11-05/02-28/03-487 від 19.12.2018 р.), Комітету з питань аграрної політики та земельних відносин Верховної Ради України (довідка № 62 від 12.12.2018 р.), Запорізької обласної державної адміністрації (довідка № 01-03/0356 від 21.06.2018 р.), Херсонської обласної державної адміністрації (довідка № 16-4321/0/18/05 від 25.06.2018 р.), Запорізької міської ради по Шевченківському району (довідка № 01/01-22/1004 від 26.11.2018 р.), Запорізької Торгово-промислової палати (довідка № 22.2/1071 від 15.11.2018 р.), Запорізької міської ради (довідка № 09/03-27/03249 від 29.11.2018 р.), Запорізької обласної організації товариства «Знання» (довідка № 18 від 26.12.2018 р.), ПАТ «Запоріжсталь» (довідка № 13/2005762 від 01.02.2018 р.), ПАТ «Дніпровський коксохімічний завод» (довідка № 01/71-37 від 17.01.2019 р.).

Окремі результати дослідження запроваджено у навчальний процес Донецького національного університету імені Василя Стуса при викладанні навчальних дисциплін «Економіка праці та соціально-трудові відносини» та «Управління інноваціями» (довідка № 1150/01-08/01.1.3 від 27.06.2018 р.), а також у навчальному процесі Запорізького національного технічного університету при викладанні навчальних дисциплін «Соціальна відповідальність», «Управління командами», «Управління трудовим потенціалом», «Інноваційний розвиток підприємства», «Економіка і організація інноваційної діяльності» (довідка № 37-03/3995 від 26.12.2018 р.).

Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження в опублікованих роботах автора

Основні результати дослідження А.В. Карпенка, які покладено в основу його дисертації викладено у 83 наукових працях, у тому числі 1 одноосібна монографія, 15 колективних монографій, 31 стаття у наукових фахових виданнях України, у наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз – 8 статей, 4 статті в інших виданнях, 24 публікації за матеріалами науково-практичних конференцій.

Автореферат дисертації відображає її зміст та не містить положень, які не досліджені в роботі.

Дискусійні положення та зауваження по змісту дисертації

Поряд з викладеними позитивними характеристиками дисертаційної роботи, вона не позбавлена певних недоліків та дискусійних положень. Зокрема, вважаємо за необхідне надати такі зауваження:

1. В роботі доцільно було б скоротити матеріал п. 1.1, що розкриває теоретичні аспекти дослідження сутності людського потенціалу, узагальнення поглядів науковців щодо структурування людського потенціалу на користь більш змістовного обґрунтування запропонованого компетентнісного виміру інтелектуальної складової людського потенціалу, в межах якого виокремлено три групи ключових компетентностей, які в сукупності формують інтелектуальну складову людського потенціалу: когнітивні, емоційні, креативні.

2. Викликає науковий інтерес запропонована дисертантом структура національної інноваційної системи, що включає п'ять підсистем: освіта, наука, інноваційне виробництво, інноваційна інфраструктура і державне регулювання (підсистеми формування нематеріальних ресурсів; підсистеми безпосереднього інноваційного процесу; підсистеми матеріально-технічного забезпечення інноваційного процесу) (с. 146-150). Однак, спірним є питання щодо вибору саме цих сфер та підсистем національної інноваційної системи.

3. У п. 4.3 (с. 322-338) здобувачем детально висвітлено процедуру розрахунку інтегрального показника інтелектуальних активів людського потенціалу і кількісно оцінено вплив інтелектуальних активів людського потенціалу на економічне зростання країн Євросоюзу, в яких нагромаджено певний досвід обліку людського потенціалу. Проте, система показників, яка була обрана для розрахунків, не достатньо висвітлена і, на мій погляд, потребує додаткового обґрунтування.

4. Не применшуючи важливості розробленої схеми формування інноваційної культури в національній економіці (п. 6.2, с. 488), слід зазначити, що в роботі відсутній ретроспективний аналіз умов формування інноваційної культури в Україні. Досліджено лише сучасні умови її формування на макро-, мікро- та індивідуальному рівні, які не співставні з минулими умовами. Реалізація такого аналізу значно збагатила б роботу, оскільки наочно продемонструвала б зміну культурно-ментальних особливостей населення країни та його соціально-економічної поведінки у часі та чутливість до методів формування інноваційного мислення та інноваційної культури в Україні.

5. У роботі належним чином висвітлено модель багаторівневої інноваційної політики нової економіки в контексті капіталізації людського потенціалу, зокрема, визначено принципи, мета, завдання, рівні управління, актори та пріоритетні напрями. Водночас уточнення потребує його практична цінність та перелік очікуваних ефектів від скоординованих дій всіх зазначених у моделі акторів (підприємницький сектор, громадськість, освітні та наукові заклади, органи влади, індивіди) (п. 6.3, с. 514).

6. Дисертант пропонує концептуальний підхід до формування стратегії комерціалізації інновацій та вказує на можливі джерела фінансування (с. 526-528). Проте, обмежено характеризує оновлення ролі держави у формуванні запропонованої стратегії; доцільно було б дати розгорнуту характеристику таких процесів: як буде держава координувати комерціалізацію інновацій, який державний орган буде здійснюватися контроль за вказаною діяльністю.

Втім, необхідно зазначити, що вказані недоліки та зауваження в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, а наявність дискусійних положень свідчить про її складність і актуальність.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Структура дисертаційної роботи логічна: вступ, шість розділів, висновки, список використаних джерел, додатки. Повний обсяг дисертації становить 671 сторінку комп'ютерного тексту, обсяг основного тексту становить 532 сторінки. Містить 93 таблиці (з них 2 таблиці займають 4 повні сторінки), 107 рисунків (з них 4 рисунки займають 4 повні сторінки), 12 додатків (на 69 сторінках). Список використаних джерел налічує 718 найменувань (на 62 сторінках).

Робота виконана у науковому стилі, її зміст викладено в чіткій логічній послідовності. За обсягом, змістом, структурою, повнотою викладу результатів, оформленням вона відповідає встановленим вимогам. Зміст автореферату адекватно відображає основні положення дисертації.

Загальний висновок

Дисертація А.В. Карпенка «Розвиток інтелектуальних активів людського потенціалу в національній інноваційній системі» є завершеним науковим дослідженням, містить нове вирішення актуального науково-практичного завдання, що полягає у обґрунтуванні та розробленні теоретико-методологічного забезпечення, науково-методичних основ і практичних рекомендацій щодо розвитку інтелектуальних активів людського потенціалу у національній інноваційній системі. Обрану тему розкрито, мету досягнуто повністю, завдання роботи вирішено. Дисертаційна робота за змістом та науковим рівнем відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. Зміст автореферату у повній мірі відповідає основним положенням дисертаційної роботи. Тема

дисертації відповідає паспорту спеціальності 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика.

На підставі проведеного аналізу доцільно зробити висновок, що дисертаційна робота «Розвиток інтелектуальних активів людського потенціалу в національній інноваційній системі» відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. №567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), а її автор – Карпенко Андрій Володимирович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика.

Офіційний опонент

директор Навчально-наукового інституту
інноваційних освітніх технологій
Тернопільського національного
економічного університету,
доктор економічних наук, професор

[Handwritten signature]

В.Я. Брич

Підпис	<i>[Handwritten signature]</i>
Завіряю:	<i>[Handwritten signature]</i>
Зав. загальним відділом	<i>[Handwritten signature]</i>